

4. Инвестиции в энергоэффективность. Устранение барьеров. — Секретариат Энергетической Хартии. — 2004. — 178 с.
5. *Мальшева Н. Р.* Гармонизация экологического законодательства в Европе. — К., 1996. — 233 с.
6. *Михайлова С.* Опыт стран Европы и Азии в сфере энергосбережения // http://escosys.narod.ru/2007_8/art071.htm
7. *Суходоля О., Ішиков Є.* Енергоефективність по-японськи, або система «випередженія кращих показників» // День. — 2007. — № 190 (3 листопада).
8. *Тебин Н. П.* Энергосбережение как средство энергобезопасности // http://escosys.narod.ru/2008_5/art048.htm
9. Углубленный обзор политики и программ в области энергоэффективности. Словацкая Республика. — Секретариат Энергетической Хартии. — 2008. — 112 с. — С. 46, 52.
11. <http://www.cdie.gov.ua/NAER/?mod=index&id=328>
12. <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=29713>
13. <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=51351>
14. <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=59112>
15. <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=66717>
16. The Road Towards an Energy-Efficient Future. Energy Charter Secretariat. — Brussels. 2003. — 175 p.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2009 р.

УДК 338.246

І. В. Ходан, здобувач
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Розглянуто основні заходи, які прийняті з боку держави, з метою підтримки, допомоги та стимулювання діяльності суб'єктів підприємництва у сучасних умовах фінансової кризи в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: державна підтримка, підприємництво, система підтримки суб'єктів господарювання, нормативно-правова база, податкова та фінансово-кредитна політика, фінансова криза.

У складній кризовій ситуації, що склалася в Україні, суб'єкти малого та середнього підприємництва, на відміну від великого бізнесу, неспроможні самостійно протистояти численним проблемам. Тому, в даній ситуації означені підприємницькі структури потребують підтримки з боку держави, оскільки малі та середні підприємства складають основу економіки. Вони забезпечують розвиток країни, якщо в ній створено умови для ефективної діяльності суб'єктів господарювання.

Проблемам державного регулювання та підтримки суб'єктів підприємництва присвячуються праці таких учених, як Л. Воротіна, З. Варналій, О. Барановський, Ю. Єхануров, В. Геєць та ін. Проте на даний час гостро назріла потреба в антикризових діях держави стосовно регулювання та підтримки підприємництва. Саме цим питанням присвячується дана стаття.

Метою статті є висвітлення особливостей державної підтримки підприємництва в умовах фінансової кризи, які спрямовані на допомогу суб'єктам малого та середнього бізнесу, а також підвищення ефективності їх функціонування.

Державна підтримка являє собою, з одного боку, державне регулювання підприємницького сектору економіки, що передбачає свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку підприємництва, а з іншого — створення стимулів використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу підприємництва на пільгових засадах

або безоплатно¹. Ми погоджуємося з думкою З. С. Варналія щодо визначення основних характерних ознак державної підтримки, та зазначимо, що вона є механізмом, який забезпечує умови для розвитку діяльності суб'єктів підприємництва шляхом запровадження державних програм у різних сферах господарювання.

На сьогоднішній день виникають дискусії щодо необхідності державної підтримки суб'єктів підприємництва в умовах фінансової кризи в Україні. Так, існують думки, що під час кризи підприємницькі структури повинні самостійно шукати шляхи виходу з неї, оскільки це призведе до банкрутства неприбуткових суб'єктів господарювання, які звільнять підприємницький простір для «сильніших», цим самим створюючи умови для подальшого розвитку останніх². На нашу думку, в сучасних умовах фінансової кризи в Україні підтримка підприємництва з боку органів державної влади є життєво важливою необхідністю і запорукою розвитку вітчизняного виробництва, пошуку шляхів запобігання банкрутству, підвищення життєвого рівня населення тощо. Такої думки дотримується О. С. Шнипко³, відзначаючи, що система державної підтримки підприємництва є важливою складовою механізму його державного регулювання і являється пріоритетним важелем виходу суб'єктів підприємницької діяльності з кризи. Місце державної підтримки в державному регулюванні економіки пропонуємо зобразити за допомогою схеми, чого не зроблено раніше іншими дослідниками з цього питання (рис. 1).

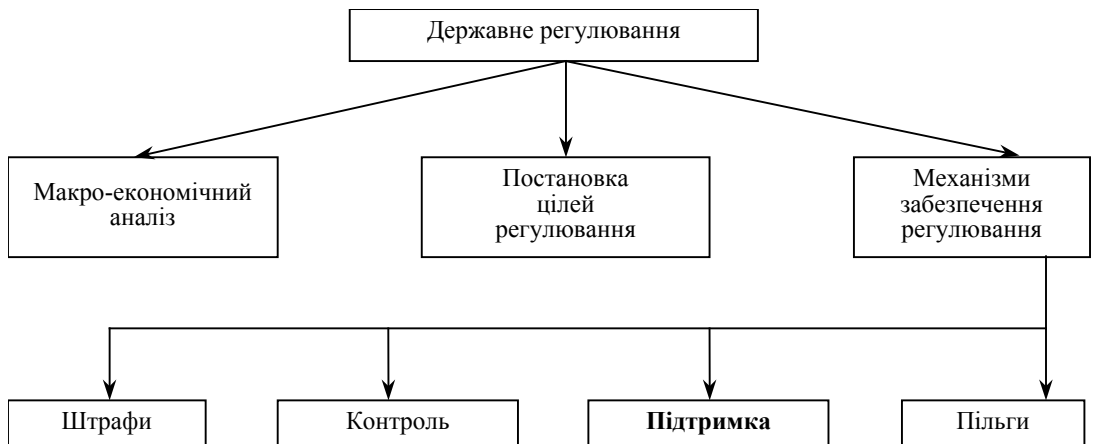

Рис. 1. Державна підтримка в державному регулюванні економіки

Аналізуючи схему, зазначимо, що державна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності займає важливе місце серед багатьох механізмів забезпечення регулювання економіки з боку держави. Розвиток підприємництва та національної економіки країни в цілому, на наш погляд, залежить від ефективного застосування інструментів системи державної підтримки підприємництва.

Зокрема до інструментів прямої державної підтримки відносять:

— організаційну підтримку підприємництва (створення бізнес-інкубаторів, центрів підтримки підприємництва);

— прийняття нормативно-правових актів, тобто цільове законодавче супроводження процесів відтворення та нарощування виробничих можливостей суб'єктів підприємництва (система податкових пільг, додаткові джерела фінансування, не пов'язані з фінансовою діяльністю підприємств);

¹ Мале підприємництво: основи теорії і практики: Монографія / З. С. Варналій. — 4-те вид., стер. — К.: Знання, 2008. — 302 с. — С. 72.

² І. Акімова, заступник голови комітету ВР по вопросам економічної політики: «Нерентабельні підприємства повинні визнати себе банкрутами» // Бизнес. — № 26. — 29.06.2009. — С. 10.

³ Шнипко О. С. Державна підтримка вітчизняного виробника як засіб забезпечення його конкурентоспроможності // Фінанси України. — № 11. — 2008. — С. 34–39.

— політичне супроводження у формі регуляторної політики, основною метою якої є використання комплексу різноманітних та узгоджених між собою заходів, що призначені скоротити вплив негативних факторів зовнішнього середовища.

Непряме втручання держави у діяльність суб'єктів підприємницької діяльності полягає в її участі у створенні та функціонуванні кредитних інституцій, технопарків, інноваційних та інвестиційних фондів тощо⁴.

Досягти високої ефективності підприємницької діяльності можна шляхом роботи та забезпечення належної дії регуляторних механізмів, спрямованих на організаційно-правову, економічну, фінансову, інтелектуальну підтримку розвитку підприємства⁵.

Серед економічних інструментів найбільш важливими є мотивація науково-технічного розвитку, енергозбереження, протидія монополістичним явищам, інфраструктурна підтримка розвитку підприємницької діяльності, у тому числі кадрове та наукове забезпечення підвищення ефективності господарювання, тощо.

Щодо фінансових інструментів, у першу чергу, потрібно відмітити стимулююче оподаткування бізнесу, зокрема малого; концептуально переосмислити фінансову підтримку розвитку підприємництва, мікрокредитування, перерозподіл фінансових потоків між державними та недержавними секторами економіки; вирішити питання відносно участі держави в капіталі приватних структур, санації та банкрутства збиткових підприємств, розвитку фондового ринку (у сегменті продажу приватизованих об'єктів) та ринку нерухомості; забезпечити зростання інвестиційної привабливості вітчизняного ринку та залучати інвестиції для його розвитку.

Основним завданням і органів влади, і відповідних інституцій, і освітянських установ щодо інтелектуальної підтримки розвитку малого підприємництва за сучасних умов має бути розкриття та підтримка підприємницького потенціалу.

Виходячи з вищезазначеного, складові елементи системи державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності пропонуємо подати у вигляді наступної схеми (рис. 2).

Рис. 2. Система державної підтримки суб'єктів підприємництва

На наш погляд, необхідно звернути увагу на проблему формування нормативно-правової бази. З метою оптимізації регулюючої ролі держави у сфері підприємництва протягом останніх років сформувалась нормативно-правова база. Основні закони України у сфері розвитку підприємництва сформуvalи підходи до прийняття рішень у сфері державної регуляторної політики та забезпечили участь суб'єктів

⁴ Корнух О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні: сутність, форми та напрями // Економіка і держава. — 2008. — № 7. — С. 82–84.

⁵ Легоненко Л. Стратегія державної підтримки підприємницької діяльності в Україні // Вісник Київського національного торгово-економічного університету — 2006. — № 4.

господарювання у цьому процесі⁶. Актуальною проблемою на сьогодні є забезпечити покращання якості самих регуляторних актів для того, щоб унеможливити дії, які є неефективними, недоцільними та не сприяють розвитку підприємництва⁷.

На даний час в умовах кризи Верховною Радою України здійснюються антикризові заходи на підтримку суб'єктів підприємницької діяльності, а саме розглянуто і прийнято законопроект, яким планується зменшити наслідки фінансової кризи для малого та середнього підприємництва⁸:

1) зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» передбачають, що принцип «єдиного вікна» реалізується через визначення єдиного документа, що підтверджує взяття на облік новоствореного суб'єкта господарювання — виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, яка подаватиметься фінансовій установі для відкриття розрахункового рахунку. Зазначений документ має замінити цілий пакет документів — довідки органів податкової служби, статистики, фондів соціального страхування та не потребуватиме додаткових витрат;

2) до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» запропоновано нову статтю, яка встановлює строк видачі документів дозвільного характеру протягом 10 робочих днів;

3) зміни до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» передбачають скасування ліцензування тих видів господарської діяльності, здійснення яких не порушує основних принципів державної політики у сфері ліцензування, не загрожує життю та здоров'ю громадян, навколишньому середовищу та безпеці держави. Зокрема, це стосується турагентської діяльності, оптової торгівлі насінням, імпорту та виробництва хімічних джерел струму, виконання топографо-геодезичних, картографічних робіт.

Удосконалення податкової та фінансово-кредитної політики для регулювання діяльності суб'єктів підприємництва в умовах фінансової кризи має важливе значення. На початку 2008 року в Україні налічувалося понад 2 млн 640 тис. суб'єктів малого та середнього бізнесу. Його частка в обсягах реалізованої продукції та наданих послуг становила 74,2 %. У сфері малого та середнього бізнесу працює понад десять мільйонів працівників, а це більше половини зайнятого населення⁹.

На наш погляд, існує потреба у визначенні окремих галузей економіки, які в першу чергу потребують підтримки з боку держави. Аналіз фінансово-економічної діяльності підприємств у національній економіці в умовах кризи свідчить, що низький рівень рентабельності мають сільськогосподарські підприємства, підприємства теплоенергетики. Енергетична стратегія України передбачає щорічні інвестиції в електроенергетику не менше 10 млрд грн. В дійсності, за минулі чотири роки капіталовкладення не перевищили 3 млрд грн. Експерти вважають, що найпривабливішими для інвестування є сфера технологій, охорона здоров'я та нафтогазовий сектор.

Сьогодні саме українські виробники складної сільськогосподарської техніки потребують уваги надання державної фінансової підтримки галузі. Щоб створити один зернозбиральний комбайн потрібно, крім головного виробництва, залучити понад 60 суміжних підприємств. Тобто, виробництво єдиного в Україні зернозбирального комбайну має мультиплікативний ефект для всієї економіки. А це — де-

⁶ Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»; Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»; Закон України «Про основні засади державного контролю (нагляду) за господарською діяльністю в Україні»: Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 48.

⁷ Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 9. — Ст. 79.

⁸ Корніюк О. Антикризові заходи: на підтримку підприємця... // Бухгалтерія (додаток до газети «Бізнес»). — 2009. — № 6. — С. 70–71.

⁹ Дацюк Л. Олександра Кужель: Комітет «фільтруватиме» шкідливі для бізнесу рішення / Урядовий кур'єр. — 24 лютого 2009 року. — № 33. — С. 8.

сятки тисяч робочих місць та сотні мільйонів гривень податків та зборів, перерахованих у бюджети всіх рівнів.

О. Кужель вважає, що державна допомога повинна виділятися підприємцям пріоритетних галузей економіки. На сьогодні потрібно скорегувати державну політику у сфері виробництва і спрямувати її у бік максимального залучення ресурсного потенціалу регіонів, а також ефективного використання науково-технічного та інноваційного потенціалів, що підвищить конкурентоспроможність. Пряма фінансова допомога підприємцям з державного бюджету у 2009 році запланована у розмірі 400 тис. грн, проти 2 млн грн у 2008 р. З місцевих бюджетів на допомогу малому бізнесу має виділятися не менше 0,5 % доходів відповідних бюджетів.

У період фінансової кризи приймаються заходи щодо удосконалення податкової політики держави. Зокрема, одним з недоліків вітчизняної регуляторної політики є неефективне функціонування податкової системи. За цим показником Україна займає 174-те місце серед 179 країн, що були обстежені Світовим Банком¹⁰ та 145-е місце із 181 країни в рейтингу сприятливих умов ведення бізнесу. В таких умовах держава і окремий підприємець не можуть оперативного протистояти кризовим явищам.

Криза поставила більшість підприємців перед дилемою — продовжувати платити податки чи йти в тінь. За даними Рахункової палати України уже біля 40 % підприємців працюють у тіні. Тому необхідно провести податкову реформу — прийняти єдиний Податковий кодекс та змінити систему адміністрування. Противники податкової реформи вважають, що обсяги фіскальних зборів в Україні складають 40 % ВВП, що відповідає показникам багатьох європейських країн. Але при цьому не говориться, що в Європі на сплату податків приходиться максимум 40 % валових витрат підприємців, а в Україні цей показник сягає 60 %.

Для держави зростання виробництва асоціюється із посиленням економічної потужності та розширенням бази оподаткування, що, у свою чергу, дозволяє ефективніше розв'язувати внутрішні та зовнішні проблеми. У разі пріоритетності зростання бюджетних доходів держава підвищує податки, забезпечує свою діяльність фінансовими ресурсами, але підриває інвестиційні можливості підприємництва і, тим самим, негативно впливає на довгострокові виробничі стратегії. Усе це свідчить про необхідність визначення оптимального розміру податкового навантаження, що відповідає як тактичним завданням наповнення бюджету, так і довгостроковим стратегічним інтересам розвитку підприємництва.

Завдання впорядкування податкової системи не один рік стоїть перед урядом та державою, і є особливо важливим для людей, бізнес яких існує завдяки спрощеній системі оподаткування. На порядку денному прийняття податкового кодексу. Підтримку з боку підприємців викликають закладені в ньому механізми стимулювання інвестиційної діяльності та поступове зниження податкового навантаження. Хоча повертаючись до спрощеної системи, не можна не відзначити, що податкове навантаження фактично збільшується, оскільки соціальні внески й ресурсні платежі виводяться за межі єдиного податку. Потребує врегулювання орендна плата за торговельні місця та вартість послуг ринків. Нині вони є необґрунтованими і надто високими. Обтяжливими для підприємців є й розміри земельного податку та орендної плати, ставки яких зросли в минулому році. Вищенаведене потребує аналізу чинного податкового законодавства та розробки економічно обґрунтованих ставок¹¹.

Існує точка зору щодо активізації підприємницької діяльності шляхом прийняття антикризової програми, яка має фіскальний, регуляторний, інвестиційний та монетарний характер у всіх галузях. Насамперед для підприємців було б вигідним запровадити мораторій на введення нових податків і зборів до припинення кризових

¹⁰ Ващенко К. Напрями вдосконалення державної регуляторної політики щодо розвитку підприємництва // Вісник Київського національного торгово-економічного університету — 2007. — № 4.

¹¹ Дацюк Л. Олександра Кужель: Комітет «фільтруватиме» шкідливі для бізнесу рішення / Урядовий кур'єр. — 24 лютого 2009 року. — № 33. — С. 8.

тенденцій в економіці. Суттєвою підтримкою реального сектора економіки у нинішній ситуації може стати й звільнення від податку на прибуток суми реінвестицій в основні фонди виробництва, виключення з бази оподаткування витрат на інноваційний розвиток¹².

Під час кризи суб'єкти підприємницької діяльності стикаються з низкою проблем, особливо останнім часом ускладнилася співпраця з банками, які значно підвищили відсоткові ставки за кредитами (табл. 1). Крім того через девальвацію гривні підприємства не можуть повертати кредити, взяті в іноземній валюті.

Таблиця 1

**ПРОЦЕНТНІ СТАВКИ ЗА КРЕДИТАМИ В ЕКОНОМІКУ
ЗА ДАНИМИ СТАТИСТИЧНОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ СТАНОМ
НА 15 ВЕРЕСНЯ 2009 РОКУ¹³ (СЕРЕДНЬОЗВАЖЕНІ СТАВКИ В РІЧНОМУ ОБЧИСЛЕННІ) %**

Валюта	Юридичні особи	Нефінансові корпорації	Домашні господарства
гривня	18,0	18,99	23,50
долар США	10,5	9,42	15,14
євро	15,9	8,61	16,54

У 2009 році банківські кредитні програми для корпоративного сектору подорожчали порівняно з 2007-м — початком 2008-го рр. приблизно в 1,5 разу. Зараз відсоткові ставки за кредитами для великих компаній становлять 20—25 % річних у гривні (рік тому кредитні відсотки були на рівні 15—17 %). Банківські кредити малим та середнім компаніям сьогодні обходяться дорожче, ніж великому бізнесу: від 30 % до 50 % річних у гривні. Середньозважена ставка кредитування в АПК становить 32 %, у меблевій галузі — 42 %. Втім, позичальники, які отримують виручку в іновалюті, можуть розраховувати на досить привабливі за нинішніми мірками умови кредитування: 15—17 % у євро або доларах (із грудня банки кредитують в іновалюті лише компанії, які мають стабільні валютні надходження).

З наведеного випливає, що на сьогодні підприємницькому сектору без державної підтримки не обійтися. Крім того, як вважає президент Українського союзу промисловців та підприємців А. Кінах, не можна надалі відкладати створення державної фінансово-кредитної інфраструктури підтримки експорту та державного інвестування у формі державного банку розвитку¹⁴.

Зазначимо, що з метою підтримки малих та середніх підприємств підписана Декларація про встановлення співробітництва між урядом та Єврокомісією щодо політики у цій сфері. Підписання декларації — початок реального обміну досвідом для підтримки малого та середнього бізнесу та налагодження практичної роботи між структурами Євросоюзу і Держкомітетом з питань регуляторної політики та підприємництва.

У сфері підтримки суб'єктів підприємництва сформувалась наступна система: малі підприємства працюють за спрощеною системою оподаткування, яка не потребує ведення бухгалтерії. Нині цією системою користується понад 2,7 млн фірм. У сільськогосподарській сфері для підприємств діє система зменшення відсотків за кредитами. Крім того, малим підприємствам надано право без оподаткування ввозити новітню техніку, яка не виробляється в Україні¹⁵.

¹² Дацюк Л. Олександра Кужель: Комітет «фільтруватиме» шкідливі для бізнесу рішення/Урядовий кур'єр. — 24 лютого 2009 року. — № 33. — С. 8.

¹³ www.bank.gov.ua/Statist/DAIly/2009/PROCENTlastb_2009.htm

¹⁴ Малолеткова О. Бізнес проти нових податків / Урядовий кур'єр. — 21 березня 2009 року. — № 51. — С. 4.

¹⁵ Малик Р. Юлія Тимошенко: уряд підтримає малий та середній бізнес / Урядовий кур'єр. — 17 лютого 2009 року. — № 28. — С. 1–2.

Таким чином, розгляд та аналіз основних заходів держави, з метою підтримки та стимулювання діяльності суб'єктів підприємництва в умовах фінансової кризи дає можливість зробити наступні висновки:

1) зростає актуальність, роль і значимість державної підтримки суб'єктів підприємництва для розвитку національної економіки;

2) у зв'язку з низькими показниками рентабельності першочергової підтримки з боку держави потребують сільськогосподарські підприємства, підприємства теплоенергетики, сфера технологій, нафтогазовий сектор, виробники складної сільськогосподарської техніки тощо;

3) проводяться заходи щодо удосконалення нормативно-правової бази функціонування суб'єктів підприємництва, зокрема, прийнято законопроект яким планується зменшення наслідків фінансової кризи для малого та середнього підприємництва;

4) державна підтримка суб'єктів господарювання включає важелі податкової політики держави, яка передбачає проведення податкової реформи — прийняття єдиного Податкового кодексу, що стане для підприємців механізмом стимулювання інвестиційної діяльності та поступового зниження податкового навантаження;

5) фінансово-кредитна політика має важливе значення щодо регулювання діяльності суб'єктів підприємництва і здійснюється у формі прямої фінансової допомоги підприємцям з державного бюджету та місцевих бюджетів, а також проявляється у співпраці суб'єктів господарювання з банками, які значно підвищили відсоткові ставки за кредитами, що обмежує діяльність підприємців.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2009 р.

УДК 336.22:352

Т. О. Королюк, аспірантка
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблем місцевого оподаткування. Розглянутий вітчизняний та світовий досвід бюджетної (фіскальної) децентралізації, її роль у соціально-економічному розвитку місцевості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: місцеві податки і збори, бюджетна (фіскальна) децентралізація, місцевий бюджет, трансферти, оподаткування.

Сьогодні все більше загострюється проблема дієвості місцевих податків і зборів, що потребує уточнення функціональної ролі кожного виду місцевого податку, визначення оптимальної кількості, величини ставок, визначення взаємозв'язку між рівнем суспільних послуг, які надаються на певній території, з податковими зусиллями населення тощо. Діюча система оподаткування в Україні не дає змоги місцевій владі самостійно забезпечити фінансовими ресурсами завдання та обов'язки, покладені на них. Це обумовлено низкою причин, однією серед яких є високий рівень концентрації фінансових ресурсів у державному бюджеті країни. Звідси зростає необхідність перерозподілу державного бюджету у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій для покриття дефіциту місцевих бюджетів, що не завжди є доцільним.

Проблемам результативності податкової політики та, зокрема, місцевого податкового адміністрування приділяють увагу відомі зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти: І. Кант, Дж. Кейнс, А. Лаффер, Л. Олсон, А. Сміт, Ч. Тібу, Х. Циммерманн, О. Василик, О. Данілов, І. Луніна, О. Кириленко, С. Онисько, В. Піхоцький, В. Федосов, Л. Швайка та ін. Однак існує ще низка питань у системі місцевого оподаткування, які вимагають подальшого наукового підходу до їх вирішення.